

TÜRKİYE'DE LİSANSÜSTÜ ÖĞRETİM SORUNLARI VE ÇÖZÜM STRATEJİLERİ

Doç. Dr. Abdurrahman AYHAN*
Ar. Gr. Halit AKER**

Ülkemizde örgün eğitimin en son basamağı, bilindiği gibi lisans üstü öğretimdir. Bu öğretimi almak, prensip olarak, ihtiyari olmakla beraber, üniversiteye intisap etmiş akademisyenler için mecburidir. Türkiye'nin genel olarak eğitime ilişkin sorunları olduğu gibi, lisansüstü öğretime ilişkin sorunları da vardır. Bu sorunlar, diğer eğitim-öğretim kademelerinin içinde bulunduğu problemler kadar önemli olup, neticede ülkemizin bilim hayatını teknolojik gelişmesini, üniversite eğitimini, olumsuz yönde etkileyici niteliktedir. Sosyal bilimlerde lisansüstü öğretime katılabilmek için asgari 15 yıllık bir eğitimden geçmek gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öğrencinin çözümleyici, eleştirici, değerlendirici, yorumlayıcı ve kısacası en verimli olması gerektiği eğitim kademesinin lisansüstü öğretim olduğu belirtilebilir. Lisansüstü öğretim

---

(*) Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.
(**) Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

yaptırılmasının nedenleri, elbette sayılanlardan ibaret değildir. Bundan dolayı, lisansüstü öğretime ilişkin sorunlara değinilmesi ve bunlara çözüm yolları önerilmesi, büyük önem taşımaktadır.

“Lisansüstü Öğretim” kavramıyla anlatılmak istenen “yüksek lisans” ve “doktora”’dır. Amaçsal olarak bakıldığında da, lisans üstü öğretimde nihai hedef doktora programıdır. Çalışmamızda, sosyal bilimler alanında lisansüstü öğretimin amacı, lisansüstü programlara öğrenci alınması programların ders yükü ve tezlerle ilgili sorunlar üzerinde durulacaktır.

Lisansüstü öğretim programlarının açılmasının, en önemli nedeni, ilgili bilim dalında özgün bilimsel çalışmaların yapılmasını sağlamak, bunları bilim dünyasına kazandırmak, yetkin akademisyen ve araştırmacıları yetiştirmektir. Gerçekten, lisansüstü öğretim özgün çalışmaların yapılmasını mümkün kılacak biçimde tasarlanmıştır. Bunun yanında, öğrencinin analiz ve sentez yapma, soyutlama, kaynaklara ulaşabilme, inceleme, anlatım yeteneklerini geliştirme, bilimsel araştırma yöntemlerini edindirme, bilgi birikimini artırma ve yurtdışı bilim çevreleri ile ilişkiye geçme lisansüstü öğretimin amaçları arasındadır. Öğrenci açısından sıralanmış, olan amaçlara, lisansüstü öğretim yaptıran kurum ve öğretim üyeleri açısından da eklemeler yapılmasının mümkün olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki lisansüstü öğretim, kurum ve öğretim üyesi açısından, bilimsel bir faaliyet olduğu gibi, bunların bilim dünyasına gerek araştırmacı yetiştirmek, gerekse eser vermek şeklinde kendisini gösteren katkılarıdır. Ayrıca maddi katkı da sağlamaktadır.

Lisansüstü programların, bu amaçlar çerçevesinde belirlenmesi ve yürütülmesi gerekirken, değişik nedenlerle farklı uygulamalar içine girilmiştir. Bunlardan bazıları, programlara devamın sağlanması sorunu, bazı programların öğretim üyelerine ek gelir sağlanması amacı ile açılması, lisans derslerinin tekrarı ile yetinilmesi, uygulamaya ağırlık verilmemesidir. Tekrar etmek gerekir ki, uygulamanın, amaçlar yönünden ve batılı ülkelerin, benzer dallarda sahip olduğu standartlar çerçevesinde gözden geçirilmesi özellikle araştırma kaynakları bakımından yerellikten kurtulunması, kanaatimizce yerinde olacaktır.

Programlara bakıldığında, birçok alt dalın oluşturulmuş olduğu, bilim dallarının hemen hepsinde program açıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların özgün olmasında önemli payı olan, yabancı dildeki eserlerden yararlanılmasını mümkün kılan yabancı

dil seviyesinin öğrencinin alımında ölçülmesinin, yetersiz olanlara hazırlık kursları uygulanmasının zorunlu olduğu bugün genel kabul görmüş bir düşüncedir. Burada esas sorun belki de yeterli sayıda öğretim üyesi olmadan, yüksek lisans ve doktora programlarının açılmasıdır. Bu, eğitimin kalitesini düşürmekte ve uzun vadede bilim hayatına olumsuz bir etki yapmaktadır. Bu çerçevede lisansüstü programların sınırlı sayıda merkezde yapılması gittikçe daha fazla taraftar toplayan bir öneridir. Bunun gerekçesi orijinal çalışmaların ancak öğretim üyesi ve kütüphane imkanlarının yeterli olduğu ortamlarda meydana getirilebilmesidir. Yine kaynak israfının önüne geçilmesi gereği de bu uygulamayı zorunlu kılmaktadır. Bunun yanında lisansüstü öğretimi özellikle lisans öğretiminden, gerek mekan, gerek süreç, gerek malzeme ve gerekse konu bakımından farklı kılan hususları daima hatırdan tutmak gerektiği kanısındayız.

Lisansüstü programlara öğrenci alınması konusunda objektifliği zedelediği için üniversitelerin kendi mezunlarını tercih etmesi uygulaması gözden geçirilmelidir. Çözüm olarak, aynı üniversite mezunlarının ya hiç alınmaması, ya da bir kontenjan dahilinde alınması önerilebilir. Öğrenci kabulünde "Tıpta Uzmanlık Sınavı"na benzer nitelikte bir sınavın uygulanması, bugün genel olarak kabul görmüştür. Fakat bu Devlet üniversitesi özel üniversite ayırımında birtakım sorunları beraberinde getirir mahiyettedir. Bundan başka, böyle bir sınav tercih sorununu da gündeme getireceğinden sınavın lisansüstü öğretimin belli merkezlerde yapılması projesi ile birlikte uygulanması daha yerinde olacaktır. Bazı enstitülerde yabancı dil sınavı yapılmaması eleştirilen bir uygulamadır. Üniversitelerin ilgili birimlerinde söz konusu sınavın yapılmasının zorunlu olması bugün, genel kabul görmüştür. Ayrıca lisansüstü eğitim alan öğrencinin tüm mesaisini bilime verebilmesi onun barınma ve maddi sorunlarının çözüme kavuşturulması oranında olacaktır. Bu konuda öğrencilere yardımcı olacak organizasyonların oluşturulması günümüzde artık mecburiyet halini almıştır. Yine bu bağlamda, kontenjanların ihtiyaç ve öğretim üyesi sayısına göre belirlenmesi hususunu belirtmek gerekir. Kontenjanların ne pahasına olursa olsun doldurulması uygulamasına son vermek gerekir. Hangi alanlarda, ne kadar yetişmiş elemana ihtiyaç olduğu tespit edilip lisansüstü programların açılmasında bu veriler gözönünde tutulmalıdır. Yüksek lisans ve doktora sınavlarının yıl-

da iki kez açılması savunulabilir. Ayrıca, yüksek lisans düzeyinde profesyonel amaçlı programların açılması da gündemdedir. Lisans üstü öğretim, lisans öğretiminin bugün maruz kaldığı uygulamadan ciddi şekilde korunmalıdır. Bu uygulama tüm lise mezunlarının fakülte ve yüksekokullara alınması zorunluluğudur. Üniversitelerin maruz kaldığı bu dayatma, onların içinde buldukları zor koşullardan kurtulmalarını uzun bir süre daha engelleyecektir. Lisansüstü öğretimi de böyle bir akıbet bekliyor olabileceğinden bunun tedbirlerini bugünden almak gerekir.

Programların ders yükü üzerinde, değinilebilecek en önemli sorunlar, derslerin lisans seviyesindekilerin tekrarından ibaret olması, yeterli sayıda öğretim üyesi veya öğrencinin bulunmadığı dallarda program açılması ve bilim dalları arasında yer alan konularda derslerin az olmasıdır. Buna karşılık, bilgi ve tecrübeyi artırıcı seminer, konferanslar ile uygulamaya yönelik faaliyetlere yer verilmesi önerilebilir. Düşünsel zenginliği bozmaksızın ders programları benzer hale getirilebilir. Gerek yurt - içi, gerek yurt - dışı öğretim üyesi değişiminin, lisansüstü öğretimin kalitesini yükselteceği kuşkusuzdur. Tez yöneticiliği, ek ders gibi paralı uygulamalara bir sınır getirilmesi, bir öğretim üyesinin aynı anda 10-15 tez yönetmesi, 20-30 saat derse girmesi gibi canlı örnekler karşısında bugün artık bir zorunluluk halini almıştır. Aksi durumda üniversiteler, bilginin üretildiği değil, salt aktarıldığı, korunduğu kurumlar haline gelecektir. Bazı öğretim üyelerinin, sadece lisansüstü çalışmalara katılması da önerilebilir. Programların içeriği saptanırken, batı kaynaklı verilerin güncel ve güvenilir olmasına dikkat edilmesi, aktüalitesini ve bilimselliğini yitirmiş olanların alınmaması yerinde olacaktır. Bu bağlamda güncel, ulusal ve uluslararası konuların, üzerinde çalışma yapılacak alanlar belirlenirken gözönünde tutulması yerinde olacaktır kanısındayız. Uygulama yapılmasına daha fazla ihtiyaç gösteren programların (vergi hukuku ve uygulamaları, muhasebe gibi) öğrencilere verilmesinde, daimi ya da geçici olarak, uygulamadan gelen kimselerin görevlendirilmesi mümkündür.

Lisansüstü öğretimin her iki kademesinde de programa katılan öğrencilerin, seçtikleri konularla ilgili olarak özgün ve bilimsel araştırmalar yapıp, sonuçlarını "tez" adı verilen araştırma raporları halinde ortaya koymaları gerekmektedir. Bu, lisansüstü öğretimin amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olduğu gibi, aka-

demik bir ünvanın edinilebilmesi için de bir zorunluluktur. Belki bu ikinci nedenden olsa gerek, tezlerin yazımı ve değerlendirilmesinde çeşitli aksaklıklarla karşılaşılacaktır. Aksaklıkların, bilimsel bilgi üretilmesini hedeflemiş olan üniversitelerin, bu amaçlarında başarılı olabilmeleri için giderilmesi gerekmektedir. Aksi halde, gerek konu ve gerekse değerlendirme açısından birbirinin tekrarı olan çalışmalar, bilim dünyasına katkıda bulunamayacaktır. Bu bağlamda değinilmesi gereken problemlerin başında, dönemsel olarak bazı konuların sürekli tez konusu yapılması, tezin yazıldığı günlerin aktüel konulara eğilinmesi, sorunlara teşhis konulup, çözüm tekliflerine yer verilmemesi, ara disiplinlerle ilgili çalışmaların az olması gelmektedir. Batı ülkelerinde, üzerinde çalışılan konular, bizde, lisans seviyesine indiğinde ya da ülkemizde uygulamaya başlandığında araştırmaya değer bulunmaktadır. Bunun örneği, serbest bölgeler, sermaye piyasası, varlığa dayalı menkul kıymetler konularıdır. Bilimin, uygulamadan etkilenmesi kaçınılmaz olmakla beraber, ona yön vermesi de gerekmektedir. Bunun yanında, ülkemizde yıllardır üzerinde durulduğu halde halâ uygulanmaya konmayan ve kısa vadede uygulanacağı da benzemeyen konular üzerinde tez yazdırılmaktadır. Prens Sebahaddin'den beri üzerinde tartışılan "Bölge Yönetimi" konusu, sanırsız buna iyi bir örnek teşkil edebilir. Teorik konular fazla tez konusu yapılmamakta, YÖK'ün bu yöndeki çabalarına rağmen tezlerin bilim dünyasına duyurulması aksamakta, bu ise tartışma ve eleştiriyi engellemektedir. Tezin yazılması sürerken ulaşılan düzey ve karşılaşılan sorunların tartışılması bunlar hakkında makaleler yazılması faydalı olacaktır. Tez danışmanı ve jürinin görevini eksiksiz yerine getirmesi tez yazılmasının uygun bir süre ile sınırlandırılması önemle, üzerinde durulması gereken konulardır.

SONUÇ:

Ülkemizde, lisansüstü öğretimin, bünyesinde ciddi sorunlar taşıdığı görülmektedir. Bu ise, hem bilim hem de profesyonel iş hayatımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunlar zamanında çözülmeyince daha da ağırlaşmakta ve çözüm güçleşmektedir. Üniversite-özel sektör işbirliğinin yeterince gelişmediği ülkemizde lisansüstü öğretimin kaynak sıkıntısı önemli boyutlardadır ve şimdilik başlıca gelir kaynağı, ülke bütçesinden ayrılan paylardır.

Kaynak sıkıntısı hem kuramsal hem bilimsel düzeydedir. Kurumların bilimsel ve yapısal açıdan kendilerini yenilemeleri mümkün olamamakta, öğrencilerin tüm vakitlerini verebilmeleri, yeterli burs imkanları sağlanmadığından güçleşmektedir. Bu nedenle, ülke bütçesinden ayrılan paylar mutlaka arttırılmalıdır.

Değınmiş olduğumuz sorunlar çerçevesinde çözüm önerilerimizi aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- 1) Lisansüstü öğretim, yukarıda sayılan amaçlar ve batılı standartlar doğrultusunda yeniden programlanmalıdır.
- 2) Lisansüstü programlar, tesbit edilecek ihtiyaç ve mevcut öğretim üyesi sayısı ile orantılı olarak açılmalı yüksek lisans ve doktora derslerinin kalitesi yükseltilmelidir.
- 3) Lisansüstü öğretimin, imkanları yeterli olan belli merkezlerde yaptırılması, yabancı dil sınavının uygulanması ve merkezi sınav projesinin ciddi biçimde tartışılması gereklidir.
- 4) Tezlerde, orjinallığın, bilimselliğın ve çeşitliliğın sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu bağlamda konu seçiminde titizlik gösterilmeli, ana kaynaklara ulaşılmalı, tez konusu tartışmaya açılmalı, tez yöneticisi görevini özenle yerine getirmeli, kabul edilen tezler duyurulmalıdır.
- 5) "Enstitülerde" yapısal ve bilimsel açıdan güçlendirici, yukarıda değınilen sorunları asgariye indiren gerekli hukuki düzenlemelerin tartışmaya açık biçimde gerçekleştirilmesi bugün bir zorunluluk haline gelmiştir.

Amaç "Bilgi Toplumu"na ulaşmayı hedef alan bilimsel kurumları oluşturarak sosyo-ekonomik ve eğitsel bakımdan hızla kalkınan Türkiye'yi gerçekleştirmektir.